

Vrienden In Flanders Fields Museum

Driemaandelijkse nieuwsbrief
Afzendadres: Documentatiecentrum,
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
Afgiftekantoor 8900 Ieper 1 - P3A9021

België - Belgique
P.B.
8900 Ieper 1
BC 6308

VIFF *flash*

december 2008 – januari – februari 2009

29.1

DE OORLOG ALS EEN SCHIMMEL

Heel onlangs vond ik in een erg vreemd reportageboek dat nog in de Eerste Wereldoorlog werd geschreven een paar bijzonder markante fragmenten. Ik zeg 'vreemd' omdat, naast een ongemakkelijk stemmend gevoel van 'Heimat' en streek – het boek dateert nochtans al van 1915, ten laatste van 1916, maar het sluimert al – een paar diep ontroerende momenten mij midscheeps in mijn menselijkheid troffen.

Mag ik daar (op eigen kracht) even een losse flard uit reconstrueren?

Bij tijd en wijle, zo rapporteert onze Duitse ooggetuige, duikt in de streek rond Zarren een magere pluk rododendrons op. West-Vlaanderen is anders op gebied van bossen niet erg rijkelijk bedeed: het telt hooguit wat restbosjes links en rechts, dat is al.

In het donkergroene lover licht ineens een blekig bloeien op. Een soldatengrafje. Het eerste.

En dan nog een en nog een. En zo vaak treft die zinloosheid, zo van "hier ligt een Engelsman", of "hier rusten twee Belgen".

Meer dan eens heeft de plot zich de moeite getroost een simpel versje vol slechte rijmen, maar zo vol schokkende liefde achter te laten. Waar die liefde zich aan het daglicht laat zien, daar is ze warmer en brandt ze gloedvoller dan thuis.

Die eerste soldatengraven bieden een aanblik die je je leven lang niet meer loslaat. En al heb ik niet zo'n hoge pet op van veel grafcultus zo - want die pronkt en liegt zo veel te vaak - dan is het leven dat hieruit spreekt mij liever dan wat anders in mijn leven ook.

Wellicht, noteert onze man, wie weet, hoeven wij vroeg of laat geen liturgie meer die onder ceremonieel verzinkt. Maar dit lijkt mij beter dan helemaal niks.

En, zo mijmert hij nog: wij mensen zijn toch zulke bedenkelijke creaturen. Zelfs over die ontzetting en de onzegbaarheid razen wij onbesuisd en met zoveel onverschilligheid heen.

Nu sinds maanden het doek van een zo groot sterven zich drapeert over onze wereld woekert de oorlog als een schimmel in ons en hun leven. Ook dit in- en inschone bleke lichtpuntje toen mag niet verhelden dat de oorlog haar harteloze wil doordrijft.

Of arm of rijk, man of jongeling zijn ziel hier verliest en daarmee een wordt met onze grote, milde moeder aarde, het is niet ons gegeven te vermoeden of zij het zullen zijn die, eens het leed geleden is, als gras en bloemen, als bomen en als oogst naar het licht terug zullen keren.

Waar wij vandaag nood aan hebben, vraagt hij zich nog af. Aan niets, alles wel beschouwd, zo luidt zijn slotsom, niets tenzij de weg naar binnen om onszelf terug te vinden. En uitgerekend dat doet zoveel zeer. Is het dan niet onze overspannen hang naar wat anders en dus toch geen ondeugd kan zijn, omdat het voortspruit uit een verlangen naar universaliteit, is het niet dat, wat in onze berekeningen altijd te voorbarig en te hooggegrepen blijkt? En waardoor wij op dat eigenste ogenblik al onze eigen Icarusval hadden moeten voorzien?

Dat, lieve lezer, heb ik overpeinsd toen ik op de begraafplaatsen van Zarren en Roeselare rondkuierde. (C.S.)

<u>Redactie</u>	Patrick Bracke, patrick.bracke@telenet.be
<u>Verantw. uitgever</u>	Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be Wieltje 11, 8900 Ieper
<u>Bijdragen</u>	Luc Devoldere, info@onserfdeel.be Koen Lagae, koen.lagae@pandora.be Freddy Rottey, frottey@yahoo.com Chris Spriet, chris_spriet@hotmail.com Jack V. Sturiano, ypresguy@yahoo.com Johan Van Duyse, vanduyse.johan@skynet.be
<u>Vorm</u>	B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.

Deadline voor volgende aflevering: 4 februari 2009.

Mail uw bijdrage naar flash@vriendeninlandersfields.be.

Postadres VIFF: Documentatiecentrum
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

www.vriendeninlandersfields.be
info@vriendeninlandersfields.be

Begraafplaats en bieten: de Westhoek.

© Patrick Bracke, 2007 – patrick.bracke@telenet.be

Deze fotorubriek staat open voor iedereen met een fotografisch oog. Het onderwerp van de foto dient verband te houden met de Eerste Wereldoorlog of de vredesgedachte. U kan uw foto in digitaal formaat (minimum 300 dpi) sturen naar flash@vriendeninflandersfields.be. Hou er rekening mee dat we de foto in grijswaarden afdrukken.

DE QUOTE

“Binnen de Vlaamse regering worden nu plannen gesmeed om vanaf 2014 de herdenking in te luiden van ‘100 jaar Grote Oorlog’. Daarbij lijken de mercantiele overwegingen de overhand te halen, en men heeft het in dit verband vooral over ‘kwaliteitsvol toerisme’. Na de politieke recuperatie volgt nu dus een economische recuperatie. Met een oprecht herinneren, als elementaire menselijke opdracht, heeft het allemaal weinig te maken.”

Marc Hooghe,
historicus en hoogleraar politieke
wetenschappen KULeuven,
in ‘De Morgen’, 10 november 2008

23 Kensington Square

Bekering (1957)

Lezend in *Sequences*, de dichtbundel die Sassoon in 1956 had gepubliceerd, zag Eerwaarde Moeder Margaret Mary McFarlin (1905-2001), overste van het Assumption klooster in Kensington Square 23, en vertrouwd met het werk van Sassoon, onmiskenbaar een verandering vergeleken met vroeger werk: een duidelijk verlangen naar God. Op 9 januari 1957 schreef ze hem via zijn uitgeverij Faber en Faber een brief. Per kerende stuurde Siegfried haar op 10 januari dit antwoord:

Je bericht kwam als een zegen van boven; ik heb het de laatste twee dagen in mijn gedachten met me meegedragen, tot grote geestelijke troost. Toen je zo vriendelijk was me te schrijven, kon je niet weten hoe goed het me zou doen.

Je moet weten dat ik in de winter hier altijd erg eenzaam ben en sinds mijn boek begin november verscheen, heb ik nog niemand gezien, en jouw brief is pas de tweede die ik erover kreeg. (De meeste van mijn vrienden lezen de gedichten in de edities in eigen beheer en schreven me in die periode.) En de "beroepscritici" doen je de moed verliezen met hun onbegrijpende veralgemeningen. Mijn bescheiden "zielsprogressie" interesseert hen niet.

In mijn eenzaamheid heb ik veel nagedacht over de gedichten en hun effect op diepzinnige lezers voor wie ik mijn hart heb geopend. En het was stil rond mij. Je zult nu begrijpen hoeveel troost je woorden me boden.

Het is natuurlijk altijd de mooiste beloning te horen dat men van mijn geschriften genoot en dat ze me nieuwe vrienden hebben bezorgd. Honderden goede mensen hebben me geschreven om me dat te vertellen. Maar – te weten dat je me in je gebeden zult gedenken – is er een groter geschenk denkbaar? En heeft de man die "Faith Unfaithful" schreef die gebeden niet nodig? Zeker wel.

Je mag nu niet denken dat ik een zielenpoot ben. In "The Tasking" sloeg ik me er doorheen en trad, om het zo te zeggen, het rationele standpunt tegemoet (maar mijn ziel verwerpt dit

instinctief) en streefde naar – maar ach – je weet waar ik naar streefde. Miljoenen hebben hetzelfde gedaan maar in de regel schrijven ze er geen gedichten over.

Wanneer ik in het verleden "geestelijke" gedichten schreef, waren het niet meer dan emotionele standpunten. De laatste jaren heb ik het allemaal voor mezelf zonder emotie moeten overdenken. En de toestand in de wereld geeft weinig aanleiding tot optimisme, nietwaar? Het lijkt wel of het kwade aan zet is en de machten van de duisternis hun kunde tonen. Voor jou zullen mijn overwegingen en vragen over mijn Schepper wellicht nogal kinderlijk overkomen. Maar ik zoek het Goddelijk Licht met mijn hele wezen. "Aan welk oneindig hart gedrukt – door welk innerlijk oor gehoord?" Schrijf me alsjeblieft terug en vertel me wat je denkt over mijn kleine onzekerheden, maar als dit teveel gevraagd is, doe dan geen moeite. Jouw brief was "het gebed beantwoord".

*Zeer dankbaar,
SS*

Het zou het begin zijn van een aanhoudende brievenstroom met vraag en antwoord. Eerwaarde Moeder Mary wilde hem niet bruuskeren in de dingen des geloofs, maar benaderde hem via de gemeenschappelijke interesse voor dichters als Gerard Manley Hopkins (1844-1889), Robert Browning (1812-1889) en Thomas Hardy (1840-1928). Ze raadde hem aan de mystieke geschriften van Johannes van het Kruis (1542-1591) te lezen en de sermoenen van John Henry Newman (1801-1890), die andere grote bekeerling. Op 23 april 1957 bood hij zich onaangekondigd aan op nummer 23 Kensington Square om "de grootste weldoener in mijn leven" te ontmoeten, iets wat in de tien jaar dat hun vriendschap zou duren [Sassoon overleed in 1967] hoogstens twintig keer zou gebeuren. Instructie in de katholieke leer gaf Moeder Mary hem echter niet zelf; daarvoor verwees ze hem naar de Benedictijnerabdij van Downside waar hij op 30 mei zijn eerste onderhoud had met Dom Sebastian Moore die hem verder zou begeleiden op weg naar "the light beyond the darkened thickets of my brain" (*Deliverance*). Op 14 augustus 1957 trad hij in de abdij van Downside toe tot de rooms-katholieke kerk.

(F.R.)

Geraadpleegde werken:

Siegfried Sassoon: Poet's Pilgrimage – Dame Felicitas Corrigan, Victor Gollancz, London, 1973.
Siegfried Sassoon – John Stuart Roberts, Richard Cohen Books, London, 1999.
Siegfried Sassoon, The Journey from the Trenches – Jean Moorcroft Wilson, Duckworth, 2004.
Siegfried Sassoon, a Biography – Max Egremont, Picador, 2005.

Foto: Patrick Bracke

Op 6 september 2008 had de zevende jaarlijkse algemene vergadering van de Siegfried Sassoon Fellowship plaats in St. Hilda's College, Oxford. VIFF-lid Jack V. Sturiano was erbij en bezorgde volgend verslag.

Op 6 september 2008 had de zevende jaarlijkse algemene vergadering van de Siegfried Sassoon Fellowship plaats in St. Hilda's College, Oxford. VIFF-lid Jack V. Sturiano was erbij en bezorgde volgend verslag. Af en toe regent het maar de vergaderzaal is volgelopen en door de ramen zie ik mensen punters over de Cherwell bomen: het klassieke beeld uit het Britse universitaire leven. Het zakelijke gedeelte van de vergadering wordt vaardig in goede banen geleid door ons hardwerkende en kundige triumviraat Meg Crane, Deb Fisher en Sam Gray. Na een smakelijke lunch treedt de eerste spreker aan: Margi Blunden, dochter van dichter en auteur Edmund Blunden, een van Siegfrieds beste vrienden. Ze vertelt over haar vaders eerste bewonderende brief aan Siegfried in mei 1919, toen Sassoon redacteur was bij de Herald. De combinatie van legerdienst, poëzie en cricket die de peilers van een levenslange

vriendschap waren, werden in die eerste brief opgebouwd. Ze wijst op het weinig bekende feit dat haar vader als jonge man een cricketmatch bijwoonde waar Sassoon aan deelnam. Volgende spreker was Alice Burley die haar doctoraat "Siegfried Sassoon, W.H.R. Rivers and the Diffusionist Anthropologists" afmaakt aan Queen Mary College, Londen. W.H.R. Rivers' bekendheid stamt van zijn behandeling van Sassoon en andere militairen met shell-shock in het Craiglockhart hospitaal, Edinburgh. Deze getalenteerde man deed echter ook baanbrekend onderzoek in de antropologie in Nieuw-Guinea en de eilanden van de Torres Strait (tussen Australië en Nieuw-Guinea) op het einde van de 19e eeuw. Jess Owen, freelance journalist, gaf een interessante lezing over "Anti-War Poets" waarin hij de wijze bekeek waarop de anti-oorlogspanningen van socialistische tijdschriften, pers en vakbonden als boodschap naar het Britse publiek werden overgebracht, dit ondanks DORA-wetten (Defence of the Realm Act: augustus 1914, betreft instellen van o.a. censuur op de pers) en publiek protest. Onze laatste spreker was Dr. Stuart Lee,

directeur van Oxfords "First World War Poetry Digital Archive", raadpleegbaar via www.oucs.ox.ac.uk/ww1lit. Alsof dat voor één dag nog niet genoeg was, vergastte Dennis Silk ons nog op anekdotes over Siegfried Sassoon en konden we een blik werpen op een zeldzaam boek dat Sassoon aan Owen had opgedragen in 1917 op de dag dat ze elkaar voor het laatst ontmoetten. Voor een gezellig afsluitend conference dinner ging het naar een restaurant in Merton Street. Met dank aan SSF-lid Freddy Rottey voor zijn informatie, konden we de locatie van Siegfrieds kortstondig verblijf in deze straat identificeren: huisnummer 14. De volgende morgen een extraatje in de vorm van een verkenning van Boars Hill in de buurt van Oxford, met de vroegere residenties van Robert Graves, Edmund Blunden en John Masefield. Onze literaire gids Phillip Stewart verschaftte een merkwaardig rijk inzicht in leven en persoonlijkheid van die mannen.

Ik stel VIFF-leden een bezoek aan Oxford voor, een stad met een uitstekend openbaar vervoer, een boeiende geschiedenis, een rijk aanbod aan kunst en uitstekende restaurants. (J.V.S.)

DE WEG NAAR BINNEN Mariakerke-Oostende, 11 juni 1926

Lieve kinderen

Eergisteren brachten we de hele dag om met te proberen vanuit Diksmuide Oostende te bereiken. Brugge laten we vooralsnog even links liggen en we wilden de afstand per smalspoor afleggen, alleen, we kregen daar om de haverklap problemen mee. Goed, we maakten dan maar van de tijd gebruik om in Diksmuide nog een tuinierszaak te vinden en spraken met de winkelier af dat hij voor ons straks een egelantierstruik op Peters graf plant. De dag van aankomst in Diksmuide waren we met het trammetje naar Zarren teruggeboemeld; tussen Zarren en Esen ligt, naar ons ter ore kwam, Roggevelde. Vermoedelijk is dat de naam van een iets verder buitenwaarts gelegen gehucht; de begraafplaats ligt evenwel vlak bij de straatweg. We kwamen dus ter hoogte van een kruispunt aan en vroegen de weg, sloegen links af en hadden het kerkhof al achter ons, toen een behulpzame jongeman ons nariëp om het ons te zeggen. De ingang is niets meer dan een gat in de haag die de begraafplaats helemaal omsluit. De ingang was met prikkeldraad versperd, die hij voor ons optrok, waarna hij ons alleen

liet. En kijk nu, die indruk: kruizen, schouder aan schouder! Bij vele was het oorspronkelijke grotere houten kruis, verweerd intussen, vervangen, meestal evenwel waren het lage gele houten kruisjes. Een plaatstalen plaatje in het midden droeg de namen en de nummers. Zo vonden we ons grafje, het ligt daar, waar ik (op schets, C.S.) de stip heb gezet. We knipten drie roosjes uit een bloeiende egelantierheester en staken die bij het kruis in de grond. Wat er van hem nog is, ligt daar in een rijtjesgraf, grafheuveltjes zijn er niet meer, alleen best krap en schouder aan schouder allemaal eendere kruisjes. Dat bepaalt de aanblik van de hele begraafplaats, met overwegend die naakte, gele aarde. Waar aanverwanten hier en daar bloemen geplant hebben, zijn het door de bank wilde rozen en dat is zo in- en in schoon: ze overdekken en overwoekeren het graf en reiken tot zelfs over de graven van de buurjongens waar geen mens zich nog aan gelegen laat, want allerwegen en minstens de helft ervan dragen als opschrift Allemand inconnu... We hebben overlegd waar mijn figuren komen te staan. Tussen de graven gaat niet, de rijen staan te dicht bij elkaar aangeliënd. Op twee plekken is

weliswaar wat plaats vrijgehouden, maar daar kan ik ze me niet goed voorstellen. Vlakbij de ingang zou desnoods nog kunnen, maar omdat de bodem naar de straatkant toe iets of wat duikt en het kerkhof tot aan de straatkantgraven reikt, heeft men aan de ingang nog geen overzicht van de hele dodenakker, men staat een beetje te diep. Dat zou de figuren niet goed doen uitkomen. Zo kwam het ons beiden nog het beste voor, ons de figuren vlak tegenover langs de heggewand in te beelden. Daar is een plantsoentje, een soortement tuintje bijna, ingericht, dat gemakkelijk weggenomen kan worden. Zo zouden de knielende figuren de hele begraafplaats voor zich uit zien. Een geluk dat de begraafplaats van iedere smuk in de vorm van figuren verstoken is gebleven. Op die manier werkt het ineens puur: simpel en eenzaam. Buiten de twee kleine hofsteden is er in de omtrek niet één huis; het ligt genesteld tussen velden in. Alles is stilte, maar de leeuweriken jubelen.

Vertaling: Chris Spriet

Vertaald uit Käthe Kollwitz, "Ich will wirken in dieser Zeit". Auswahl aus den Tagebüchern und Briefen, aus Graphik, Zeichnungen und Plastik. München (Ullstein), 2000

SILENT NIGHT van Stanley Weintraub krijgt in Amerika rond deze tijd een 9e herdruk. Bij die gelegenheid actualiseerde de auteur het nawoord. De tekst bezorgde hij welwillend aan de VIFF-Flash.

De vroegere Royal Welch Fusilier Bertie Felstead overleed op 22 juli 2001 in de leeftijd van 106 jaar. Hij wordt beschreven als “de laatst gekende overlevende van het Kerstbestand”. “Hoe ouder hij werd, hoe meer zijn bekendheid toenam”, schreef een journalist van *The Economist*. De *New York Times* noemde hem “een soldaat die een pauze in de oorlog meemaakte”. De internationale voetbalfederatie meldde dat Felstead “de laatste overlevende [was] van het Kerstbestand in Wereldoorlog I toen Britse en Duitse troepen samen voetbalden”. In elke taal waarin Europees voetbal wordt becommentarieerd, verschenen verhalen over Felsteads aangrijpende ervaring, en van kansels weerklonken voetbalgelinkte sermoenen. In een ervan stelde de eerwaarde Axel Gehmann: “In ons spel tonen we wat voor soort mensen we zijn.”

Felstead herinnert zich dat in Laventie, ten westen van Rijsel, waar het 15e Royal Welch Fusiliers de lijnen bezette, het “Merry Christmas, Tommy!” met “Merry Christmas!” werd beantwoord vanuit de Britse loopgraven. Naar verluidt gingen de Duitsers – vreemd genoeg – door met “All through the Night” (misschien vergiste Felstead zich en bedoelde hij “Silent Night”.) De Welsh zongen daarop “Good King Wenceslas” en andere kerstliederen. (De Welsh hielden van zingen.) “Bij dageraad”, zo vertelt Felstead, “namen gevoelens de overhand – mensen zijn tenslotte maar mensen – en aan beide kanten verlieten de mannen hun eerstelinielooptgraven om mekaar halverwege in het niemandsland te ontmoeten.” Volgens hem kwam het idee van de Jerries. Beladen met worsten, blikken koffie, blikken zuurkool en sigaren verlieten de muisgrijze mannen van een Beiers regiment hun schuilplaatsen en kwamen de vijand tegemoet tot aan de met wilgen afgezoomde kant van een beek die de fronten scheidde. Daar ruilden ze hun voorraad tegen Engelse sigaretten, blikken corned beef en koekjes en liepen dooreen en traptten een balletje. “Natuurlijk realiseerden we ons dat dit een zeer uitzonderlijke omstandigheid was, de ene dag mekaar ‘Vrolijk Kerstfeest’ wensen en de andere dag mekaar overhoop schieten. En we waren elkaars bescherming, niemand zou het vuur openen terwijl we dooreen liepen.”

Minder dan een half uur later – blijkbaar was er ondertussen heel wat gebeurd – verscheen hun compagniescommandant met een majoor en een sergeant-majoor en een van hen schreeuwde: “Julie zijn hier om de Hun te bevechten, niet om vriendschap te sluiten!” Met tegenzin keerden de Welsh naar hun lijnen terug, waarna Britse 18-ponders salvo’s afvuurden op de loopgraven waaruit de kameraadschap was opgestaan.

“Als het aan het publiek had gelegen, was er nooit oorlog gekomen”, zei Felstead later, toen hij meer en meer werd gevierd om zijn lange leven en zijn betrokkenheid bij het bijna mythische Kerstbestand. In 1916 liep hij aan de Somme een “blighty” op waardoor hij in Engeland werd gehospitaliseerd. Daarna werd hij naar Salonika gestuurd, in het door malaria geteisterde Griekenland, en het jaar daarop verklaarden ze hem ongeschikt voor de dienst. In 1919 gedemobiliseerd, werkte hij als burger voor de RAF in Gloucestershire tot hij in 1939 met pensioen ging. In toenemende mate gezocht als deelnemer aan het Kerstbestand, bleef hij van zijn ervaring profiteren en in 1998, toen 104, kreeg hij van president Jacques Chirac de Légion d’Honneur. De medaille werd hem opgespeld door brigadier David Poss, kolonel van de Royal Welch Fusiliers. Felstead is ook vermeld in het boek *Centurions* dat hem in het verzorgingstehuis bij zijn 105e verjaardag werd overhandigd voor zijn rol in het merkwaardige bestand. Hij behoorde tot de honderd bekendste Britten uit de 20e eeuw.

Er was echter een probleem met Felsteads toenemende roem die over zijn dood heen bleef voortduren in bijna 400 necrologieën en artikels over hem. Zijn Kerstbestand in 1915 (niet in 1914) dat hij “het tweede Kerstbestand” noemde, heeft bijna zeker nooit plaatsgehad. Zowel Duitsers als Britten verordenden uitdrukkelijk, op straffe van krijgsraad en veroordeling, dat van een herhaling van het stopzetten van de oorlog, zoals in 1914, geen sprake kon zijn. Oorlogen waren er om gewonnen te worden, het moorden kende geen vakantiedagen. Er kwam geen voetbalwedstrijd. (De twee Schotse officieren die tijdens de tweede Kerst een bestand tot stand probeerden te brengen, werd dit verhinderd, ze kregen krijgsraad en een officiële berisping.) Soldaat Felstead kwam bij zijn bataljon nadat het aan het bestand van 1914 had deelgenomen en duidelijk genoot hij van de verhalen over wat er was voorgevallen. Niets in zijn verslag heeft betrekking op 1915, maar de laatste man – en hij dacht dat hij dat was – heeft het laatste woord en hij profiteerde ervan.

Hij was echter niet de laatste. Op 21 november 2005 overleed Alfred Anderson, 109, in een verzorgingstehuis in Newtyle, Angus, Schotland. Hij was 18 en bij het 5e Territorial Battalion van de Black Watch dat niet in de eerste linie zat, maar dicht erbij toen Duitse en Britse troepen op kerstavond 1914 hun loopgraven verlieten en verboederden. Neil Griffiths, woordvoerder van het Royal British Legion of Scotland prees Anderson als “de laatste overblijvende schakel naar een tijd in de schemering van het collectieve geheugen.” Van de aanvankelijk 5 miljoen mannen bleven er na zijn dood nog maar acht veteranen van de oorlog over in Groot-Brittannië en geen van hen was bij die eerste Kerstmis in Vlaanderen. Hij was de enige overblijvende geweest van de 690.235 Schotten die ‘s konings uniform hadden gedragen. Bij zijn laatste wapenstilstandsdag was hij te zwak om de viering mee te maken, maar hij zei: “Ik ben de laatst overgebleven Schot uit de Eerste Wereldoorlog en het is mijn taak om allen te herdenken die zijn voorgegaan.”

Negentig jaar lang had hij weinig gezegd over hoe dicht hij bij het Kerstbestand was geweest. Toen kwam wat vluchtige bekendheid. Op zijn 105e werd hij geïnterviewd en nog eens op zijn 108e. Voor het BBC-programma *The Last Tommy Gallery* haalde hij herinneringen op aan zijn overtocht van het Kanaal in een veeboot, aan een driedaagse mars, in vriesweer, van Le Havre naar het front, aan de dood van zijn nieuwe strijdmakkers. Zijn vader was begrafenisondernemer en schrijnwerker in Newtyle en de jonge Alfred was er in de leer. De dood had voor hem niets choquants, maar dit waren zijn maten en dat maakte een groot verschil. De laatste van de veteranen van de terugtocht uit Mons en dus ook van de memorabele “Old Contemptibles” die de Mons Star droegen, was hij ook de laatste van de laatsten in diverse opzichten.

“Ik herinner me de akelige stilte op die kerstdag”, vertelde hij aan een interviewer. “Al de ontploffingen stopten. We zaten toen in een boerderij en we gingen naar buiten en stonden daar en luisterden en dachten aan de vrienden die er niet meer waren en aan de mensen thuis. Twee maanden hadden we geleefd met het gefluit van kogels en het geratel van machinegeweren en soms Duitse stemmen in de verte, maar nu was alles rondom ons stil. In die doodse stilte riepen we “Merry Christmas!” – hoewel niemand van ons “merry” was. Anderson had zijn Princess Mary messing doosje gekregen. Er zaten sigaretten in en een kerstkaart van de koninklijke

familie. Voor een niet-roker als hij was dat het verkeerde ding. Hij wou niet ruilen, gaf de sigaretten weg maar niet het doosje met op het deksel het gebosseleerde profiel van de prinses. "Heel wat jongens dachten dat het doosje waardeloos was," vertelde hij aan The Observer, "maar ik zei dat daar iemands ideeën achter staken. Sommige jongens kregen hoe dan ook kerstgeschenken van thuis. De mijne kwamen te laat." Hij gebruikte het doosje om zijn zakbijbel te beschermen die hij als afscheidsgeschenk had gekregen. "2 september 1914. Alfred Anderson. Een geschenk van moeder", stond erin geschreven. Het zou het enige voorwerp zijn dat hij uit de oorlog meebracht, want hij had de strijd nogal onverwacht moeten verlaten. "Ik heb de bijbel nog", zei hij op zijn 108e.

Voor een Schot in uniform was het leven in de linies bepaald moeilijk. "De kilt was een onding. Hij droogde nooit op, sleepte in het slijk en het water en zo. Het water kwam langs je heen omhoog en verdampte nooit echt. In de loopgraven waren er kerels die een broek droegen in de plaats. Niemand stelde daar vragen bij want men wist hoe goed het voelde de kilt te laten voor wat hij was."

"We waren zo uitgeput", wist hij te vertellen, "dat we de energie niet hadden om te voetballen – en we zaten toch niet in de eerste linies en dus was er niet dat fameuze verbroederen met de Duitsers." Maar zijn bataljon hoorde "wat gejuich" en weldra keerden "sommige van de jongens" terug naar hun kwartieren en vertelden aan de anderen wat er gebeurde. In zijn sector duurde het bestand misschien het kortst van het hele 300-mijl-lange front, want de artillerie in de achterste linies gehoorzaamde bevelen van nog verder naar achteren en startte het vuren om de stilte te breken. "Dan was het weer zoals gewoonlijk... Er kwam een einde aan de stilte toen de kanonnen na de middag weer begonnen te bulderen. Ook het moorden hervatte. De vrede was een kort leven beschoren. Nu met Kerstmis denk ik aan die dag uit 1914 en aan al mijn vrienden die het niet haalden."

Een van die vrienden was kapitein Fergus Bowes-Lyon, de broer van Lady Elisabeth Bowes-Lyon die de toekomstige koning George V huwde en de moeder van Elisabeth II werd. Anderson was batman – ordonnans en boodschapper – van Bowes-Lyon die omkwam in de bloedige slag bij Loos. Boodschappen overbrengen doorheen de loopgraven was essentieel want telefoonlijnen waren waardeloos: als granaatinslagen ze al niet vernielden, knaagden de ratten de isolatie door. In Loos "werden honderden uit ons regiment gedood. Weet je, onze bombardementen waren niet krachtig genoeg om het Duitse prikkeldraad en hun machinegeweren te vernielen." De Duitsers hadden meer vuurkracht, de Schotten hadden maar één of twee machinegeweren per bataljon. In de lente van 1916 aan de Somme keerde zijn sectie voor daglicht terug van een nachtpatrouille. Terwijl ze aan het rusten waren en

thee zetten, explodeerde een granaat boven hun hoofden. Er vielen verschillende doden. Anderson kreeg een scherf in de nek en kroop naar een dugout van officieren waar iemand een voorlopig verband aanbracht. Pijnlijk was het wachten tot hij met een muilezelkar werd geëvacueerd. "Het vechten was voor mij afgelopen, maar ik had het geluk gehad te overleven. Die dag bleven mijn beste vrienden voor altijd in de loopgraaf achter." Het was een "blighty" waar hij twee maanden van recupereerde in een ziekenhuis in Norwich. Met een pasje om naar huis terug te keren, nam hij de trein naar Newtyle. Om te condoleren, bezocht hij de familie van een van zijn vrienden die aan de Somme omgekomen was. Drie rouwende zussen openden de deur. "Ze deden erg koel en nodigden me niet uit binnen te komen. Ik was niet welkom en ik zei: 'Het is niet mijn schuld.' Maar ze waren erg duidelijk: 'Jij bent hier, maar hij niet.'" Anderson draaide zich om en wandelde weg.

Na de oorlog werd hij weer schrijver en maakte doodskisten en meubels in de zaak van zijn vader die hij had overgenomen. Toen er weer oorlog kwam, was hij te oud voor actieve dienst maar hij organiseerde de plaatselijke Home Guard. Jaren later, in 1998, kreeg hij, net als Bertie Felstead die er minder recht op had, de Légion d'Honneur. Kroonprins Charles bezocht hem twee keer, de laatste keer in 2002, en praatte met hem over kapitein Bowes-Lyon, de grootoom die hij nooit gekend had. "Anderson", zei de prins later, "had een legendarische reputatie bij de Black Watch... Velen zullen hem missen. We mogen hem niet vergeten, net zo min als de anderen van zijn generatie die zoveel voor hun land overhadden."

Uiteindelijk kreeg Alfred Anderson dertig seconden in het avondnieuws, op bijna alle zenders. En toch terwijl de laatste veteranen verdwenen, werden hun levens publiek eigendom, en de verbeelding deed haar werk. De Scotsman uit Edinburgh schreef dat hij "een getuige was van het merkwaardige bestand aan het Westelijk Front op Kerstdag 1914... toen Duitse en Britse soldaten voetbal speelden." Maar hij schepte nooit op over iets wat hij niet had gedaan. In een bouwvallige boerderij dicht bij het front had Anderson de korte stilte waargenomen, hij koesterde een messing doosje en nadien badineerde hij met vrienden die in het niemandsland waren geweest en met hun tijdelijke vrienden, de vijand, hadden verbreed. Dat hij "getuige was" van het bestand zoals sommige verslagen zijn faam romantiseerden, is de waarheid een beetje geweld aandoen. De laatste overlevende had zich al lang gerealiseerd dat wanneer het schieten ophield, dat alleen maar een intermezzo was tussen de verschrikkingen die er geweest waren en de ergere die nog zouden komen. "Kijk," zei hij op het einde, "ik heb al die jaren proberen te vergeten. Nu wordt het allemaal weer opgerakeld. Ik dacht dat ik in vrede zou sterven."

Vertaling: Freddy Rottey

FRONTZICHT Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

Tot 4 januari 2009: *Horrible Histories: Frightful First World War - The Exhibition*
Tentoonstelling voor jong (en oud) gebaseerd op "Frightful First World War" van Terry Deary, een van de populairste boeken uit de reeks "Horrible Histories".
Imperial War Museum North, Manchester (VK) – www.imw.org.uk

Tot 11 januari 2009: *War Poets*
Selectie portretten van schrijvers die in

Wereldoorlog I vochten en het conflict via poëzie poogden te verwerken. Ook Sir William Rothensteins portret van Vera Brittain, auteur van "Testament of Youth", is er te zien.
National Portrait Gallery, Room 31, Londen (VK) – www.npg.org.uk

Tot 15 februari 2009: *War and Medicine*
Deze tentoonstelling behandelt de voortdurend veranderende relatie tussen

oorlogvoering en geneeskunde, van de Krimoorlog tot de huidige conflicten in Afghanistan en Irak.
Persoonlijke getuigenissen van artsen, soldaten, burgers, verpleegkundigen, schrijvers en kunstenaars met aandacht voor de invloed van oorlog op het thuisfront en de slagveldgeneeskunde, de langetermijneffecten van trauma's.
Wellcome Collection (nabij Euston Station), Londen (VK)
www.wellcomecollection.org/exhibitionsandevents/exhibitions/war-and-medicine/index.htm

EDMOND FRANÇOIS VANDEPOEL (2)

Het eerste deel van deze bijdrage verscheen in VIFF-Flash 28.

10 jaar later ...

Leuven, 5 mei 1924, Ministère de la Défense Nationale, Au trésorier du 6e régiment de ligne.

Ik heb de eer u mee te delen dat in zitting van 24 april 1924 de rechtbank van eerste aanleg van Leuven uitspraak heeft gedaan over het overlijden van François-Edmond Vandepoel, soldaat bij het 6de linieregiment, immatriculatienummer 68368, gestorven voor het vaderland in Haacht op 15 september 1914.

Een afschrift van dit vonnis teneinde het overlijden in de bevolkingsregisters te noteren is naar de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Glabbeek gestuurd waar de overledene zijn domicilie had.⁽ⁱ⁾

In 1921 maakte het leger de staat van dienst op van François Edmond Vandepoel. Elke oud-strijder of een directe verwant heeft recht op een frontvergoeding. Edmond is welgeteld 1 maand en 15 dagen in dienst geweest, voldoende om twee maal 75 frank te krijgen. 'Décédé à Haecht le 15-9-14 (quinze septembre quatorze)' staat er. Enkele maanden eerder, op 7 november 1920, werd Sylvia op het gemeentehuis in Kersbeek uitgenodigd. Teneinde 'het vaststellen der rechten van den strijder op het voordeel der wet van augustus 1920, die een blijk van dankbaarheid toekent aan de militairen van den oorlog 1914-1920' kregen de oud-strijders of hun weduwe een vragenlijst voorgelegd. 'Vermist sedert augustus 1914' laat Sylvia optekenen. In 1923 startte het leger zelf een onderzoek naar het lot van Edmond. Verschillende officieren en onderofficieren werd om inlichtingen gevraagd maar niemand herinnerde zich Edmond. Ook de moeder en de vrouw van Edmond wordt gevraagd of ze iets weten. 'Son fils serait décédé à Haecht vers le 14 ou le 15 août'.⁽ⁱⁱ⁾ Nog groter is de verwarring wanneer de burgemeester van Othée in 1925 twee medailles naar het ministerie van

defensie terugstuurt met de vermelding dat "Madame veuve Vandepoel, épouse Schmitz, bevestigt dat ze de twee onderscheidingen en het brevet al heeft ontvangen".⁽ⁱⁱⁱ⁾ Twee jongens werden hier door elkaar gehaald. François Edmond Vandepoel uit Zuurbemde en Emiel François Van de Poele, sergeant majoor bij het 11de linieregiment, geboren in Asse en gesneuveld bij Wespelaar op 12 september 1914, de dag waarop Edmond verwond wordt.^(iv)

Wat kan er dan gebeurd zijn met Edmond na die verschrikkelijke gevechten op 12 september? Wat volgt is een poging om de laatste twee of drie dagen van het leven van onze dorpsgenoot te beschrijven. Veel is verloren. De briefwisseling van de Services Sépultures militaires, de dienst van militaire begraafplaatsen en het gerecht dossier van de rechtbank van Leuven bestaan immers niet meer.^(v) Veel stukjes van de puzzel ontbreken. Wij moeten ze in onze gedachten bijpassen.

Max Deauville, pseudoniem voor dokter Maurice Duwez, beschreef nog tijdens de oorlog op indringende manier de gevechten in de omgeving van Haacht. Hijzelf verzorgde gewonden in een verbandpost bij Wakkerzeel. Zijn relaas confronteert ons met de chaos, de angst, de wanhoop, het geweld van die enkele dagen in september 1914.

De gewonden beginnen aan te komen. Onze post is in een klein cafe in Wakkerzeel. We hebben de vloer met stro bedekt... Terwijl ik met een brancardier spreek, wordt zijn been door een kogel versplinterd. Even later strompelt een wacht binnen, zijn ogen staan wijd open en hij valt neer voor mij. Een kogel is door zijn hoofd geslagen en hij bloedt dood op het stro.

De ambulances zijn eigenlijk opgeëiste auto's. We duwen zoveel mogelijk gewonden op de banken. Zij die er erger aan toe zijn worden op een brancard op een vrachtwagen gelegd. De ramen van

onze post trillen onophoudelijk onder de salvo's van de artillerie. Overal slingert tuig rond: geweren, knapzakken, bebloede kleren, helmen, riemen, ... Onophoudelijk worden gewonden aangevoerd. Een jongen roept en tiert als een dolgedraaid dier bij elk kanonschot. Andere gewonden liggen doodstil met gesperde ogen tegen de muur.

De volgende dag wordt de situatie onhoudbaar. Het geschut komt steeds dichterbij. De angst dat de verbandpost een inslag zal krijgen, stijgt met de minuut. De dokters en de gewonden hebben geen keuze. Er moet geëvacueerd worden.^(vi)

Zoiets heeft Edmond vermoedelijk meegemaakt. Van Putkapel is hij wellicht naar Wespelaar en niet Wezemaal, zijn vertrekpunt 's morgens, gebracht. Daar zal hij de eerste zorgen gekregen hebben en dan is hij waarschijnlijk verder naar Haacht gebracht zijn. Tijdens de gevechten van 12 september lag Haacht net achter het front. De gewonden werden naar het station gebracht. Maar alles ging te snel. Op 13 september sloegen de Belgen op de vlucht en even later trokken Duitse troepen Haacht binnen. De angst van de gewonde jongens moet vreselijk geweest zijn. Wij kunnen het ons onmogelijk voorstellen. Hun kameraden lieten hen achter, het gebrom en gedonder van de oorlog kwam steeds dichterbij. Overal sloegen bommen in. Wat zouden de Duitsers met hen doen? Tijdens de veldtocht hadden ze doodgeschoten burgers gevonden, afgebrande huizen, vernielingen. Zou dat ook hun lot zijn?

Enkele getuigenissen vertellen ons indirect iets over het lot van de gewonde soldaten in Haacht. Het is onmogelijk om te weten of Edmond deel is van hun verhaal. De kans is zeer reëel.

Op 16 september 1914 verscheen in Le Matin een artikel over de wandaad op een kinderopvangtehuis in Haacht. Terwijl

iedereen op de vlucht sloeg, bleven de directrice en een verzorgster bij hun zestien kinderen. Het Rode Kruis had er eveneens een verbandpost gevestigd. Goed wetende dat er Belgische gewonden in het huis lagen, stichtten Duitse soldaten met opzet brand. De twee vrouwen en hun kinderen verstopten zich. Drie kinderen stierven, de anderen overleefden als bij wonder de brand.^(vi) In het "Bryce report" van december 1914, een onderzoek vanwege de Britse overheid naar Duitse wandaden, wordt de gruwelijke dood van verschillende kinderen in Haacht beschreven. Terwijl heel wat getuigenissen over mishandeling van gewonde soldaten werden opgetekend, wordt in het rapport opgemerkt dat er weinig gevallen van beschieting van hospitalen zijn gemeld.^(viii)

Maar drie jaar later publiceert een frontkrantje voor de Haachtse soldaten een brief van Mevrouw Casteleyns uit Haacht. Zij vertelt over de vernielingen die ze zelf gezien heeft alvorens op de vlucht te slaan. Eénenveertig huizen zijn bij de gevechten en plundering afgebrand. Op 13 september werd de kerk in brand geschoten. Een granaat viel door het

dak van het klooster van de Ursulinen en richtte veel schade aan. We weten dat in het klooster het Rode Kruis een hospitaal voor gewonde soldaten had opgericht. Maar over het aantal slachtoffers is niets bekend.^(ix)

Ons monument hier in Zuurbemde is de enige plaats waar Edmond Vandepoel herdacht wordt. Zelfs in de officiële lijsten van de Belgische gesneuvelden die nog tijdens en na de oorlog opgesteld werden, komt hij niet voor. (x) Ons land heeft geen monument met de namen van de vermiste soldaten. Wat er juist met hem gebeurd is, zullen we nooit exact weten.

Van de jongens die de pastoor opnoemt, keren er twee niet terug, Edmond en August Veulemans. Hij wordt in juli 1916 met tuberculose naar het hospitaal in Avranches gebracht. Daar sterft hij op 2 februari 1917. De derde jongen op het monument, Richard Frederickx, slaagt erin om in maart 1915 het front te bereiken. Op 7 maart 1918 wordt hij bij Merkem door een mitrailleurkogel getroffen.

(K.L.)

(i) Dossier François Edmond Vandepoel, HRG/A-n, Nr. 68368

(ii) Service Sépultures Militaires

(iii) Dossier François Edmond Vandepoel, HRG/A-n, Nr. 68368

(iv) Dossier Emiel François Van de Poele, HRG/A-n, Nr. 111/51141.

Brief van José Capelle, ambtenaar van de burgerlijk stand, Commune d'Awans, 2 oktober 2007.

(v) Brief van Jan Herregods, procureur des konings, parket van Leuven, 18 oktober 2007 en inlichtingen van Paul Drossens, Rijksarchief te Beveren en Etienne Kanpen, dienst oorlogsgraven.

(vi) Max Deauville, *Jusqu'à l'Yser*, Les éditions Rex, z.d., p.50-83.

(vii) Commission d'enquête sur la violation des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre (1914-1926), microfilm 4958, farde 143, Haecht, Algemeen Rijksarchief, Brussel.

(viii) Right Honorable Viscount Bryce, Report of the Committee on Alleged German outrages, december 1914.

(ix) R. Casteels en G. Vandegoor, 1914 in de regio Haacht. *Kleine dorpen in de Grote Oorlog, Haachtse Geschied- en Oudheidkundige Kring (HAGOK)*, 1993, p.367-368.

(x) *Liste des soldats belges morts pour la patrie. Publiée par le bureau belge des renseignements sur les soldats malades, blessés ou décédés, dirigés par le comité médical de la Croix Rouge de Belgique, 7 delen, 1915-1918.*

Supplément du Moniteur Belge, Le Havre, april 1915. Onze Helden gestorven voor het vaderland. België's epische strijd van 1914 tot 1918, Brussel, 1922.

HET BOEKENFRONT

Zonder vaar noch vrees

Pte George H. Coward diende bij de legendarische 'Old Contemptibles'; zijn oorlogservaringen deelde hij met de Somerset Light Infantry en de geniesoldaten van de Royal Engineers. Als Coward met de vroegste lichting Old Contemptibles augustus 1914 richting Frankrijk en een gewisse oorlog opstoot, is hij meer dan an old hand. Geboren in 1888 kan hij in '14 namelijk al op 8 jaar militaire ervaring bogen. Zijn wederwaardigheden brengen hem een eerste keer in België, waar Coward bij de terugtrekking uit Mons betrokken is. Hij neemt deel aan de slag van Le Cateau, de Marne en de eerste slag bij Ieper in de herfstdagen van 1914. Dat Coward alleen nominatim een 'lafaard', maar in werkelijkheid veeleer een survivor is, lijkt in de sterren geschreven. Zwaargewond wordt hij voor herstel naar Engeland gerepatriëerd, waarna hij eerst naar Ieper en vervolgens Arras en de Somme terugkeert in 1915. Hij neemt deel aan de noodlottige eerste dag van de

Somme, beleeft de nadagen van deze campagne in 1916 en keert terug naar Arras en Vlaanderen in 1917. Voorjaar 1918 krijgt hij in de loop van de maand maart zijn plaats binnen de Engelse buffer tegen het Duitse Lenteoffensief, maar vanwege verwondingen dient hij een tweede keer gerepatriëerd. De beslissende slotdagen van de oorlog had de dappere Coward het liefst van al ook in het gezelschap van 'zijn' strijdmakers meegemaakt, hoewel hij als telegrafist inmiddels al dermate veel ervaring op zijn actief heeft dat zijn respectievelijke superieuren hem nog liefst van al definitief 'voor eigen gebruik' hadden geclaimd.

In elk opzicht memorabel is de vaststelling dat Coward tot dat uitzonderlijke kranse fortuinlijke militairen dient te worden gerekend die, in weerwil van de tegenspoed en de onafgebroken wisselingen in de lotsbestemming die misschien de enige constante van de oorlogstijd vormen, het 'geluk (bij het ongeluk)' aan hun

zijde hebben. Meer nog, terwijl die verwikkelingen hun beloop kennen, houdt hij zijn ervaringen en reflecties alert bij in een aantal schoolschriftjes, die vrij onlangs opdoken.

Door toedoen van geschiedenisleerkracht Tim Machin en zijn samenwerking met Irene, Cowards dochter, raakte dit belangwekkende oorlogsrelaas alsnog aan het grote vergeten onttrokken. Dat dit voor de oorlogshistoriografie bekeken met de blik van de kleine soldaat in een grote oorlog zonder meer verdient een weldaad te worden genoemd, mag uit de volgende gegevens blijken. Met Coward duikt namelijk een rasverteller op van het zuiverste water. Zijn relaas is pakkend, niet het minst omdat de auteur zich kennelijk nergens te beroerd voelt om zijn ongezuuten mening te spuien over wat er naar zijn mening fout en een enkele keer zelfs juist loopt. Merkwaardig daarbij is dat dit Coward met kenschetsend flegma lijkt af te gaan en zonder dat hij ook maar op één ogenblik zijn

goede luim verliest. Voeg aan deze couleure personelle een karakteristiek uit de West Country afkomstig tongue in cheek toe en de slotsom is een 90 jaar later nog even vermakelijk-charmerend, maar tegelijk prangend relaas van een infanterist en sapper met gezond verstand op overschot. Op elk ogenblik raakt de lezer in de ban van deze telg uit de werkende klasse, die in de oorlog een fysieke en mentale reis ziet die alleen slechts karig uitbetaalt. Niet dat Coward geen fervent patriot zou zijn, want dat is hij per slot net wel. Toch ligt de sleutel tot de chemie van dit boek wellicht besloten in de combinatie van een diepgewortelde menselijke benadering, waardoor de lezer gaandeweg affiniteit voelt groeien met een pal enerzijds, en een al even schalkse als aanstekelijke zin voor humor anderzijds, die ook elders het beproefde waarmerk van de overlever is. Wat de meerwaarde van de dagboeken nog vergroot, is de vaststelling dat Cowards omzwervingen een aanvang nemen in en om de Severnmonding, Cowards thuisbasis in 1906 en hem in 1919 zelfs tot het Verre Oosten voeren. Voor (zijn terecht, C.S.) bewezen diensten bedankt, getuigt onze observator van de onoverbrugbare aanpassingsproblemen waar hij geen uitzondering op maakt, om de baantjes die de veteranen voor de aanvangsdagen van de oorlog uitvoerden weer op te pakken. Dit besef vervult hem met begrijpelijke ontgoocheling, maar dan is hij er de man niet naar om bij de pakken te blijven zitten.

Dat Coward's war een frappant relaas zou zijn, opgetekend uit de mond van de modale Tommy Atkins, doet deze auteur dus wel en tegelijk niet voldoende eer aan. De bewerkers van het boek strekt het tot eer dat ze niet aan bijwijlen onnauwkeurige spellingen – Brielen wordt charmant tot 'Brilien' verhaspeld –, grammaticale fouten en de opmerkelijke ironiserende terzijdes – zonder fout met een karakteristiek "[ahum]" aangevuld – hebben zitten morrelen: dat ze de authenticiteit van dit relaas inderdaad ten goede komen, is goed bekeken.

In niet onaanzienlijke mate leveren de vele banden met onze frontregio een cultuurhistorische meerwaarde op; ze roepen onwillekeurige reminiscenties op aan Blunden, Mottram, Williamson,

Schreiner en andere Beumelburgs. Het eindnotenapparaat, de gebiedsplattegronden en foto's perfectioneren de uitgave verder en vergemakkelijken de lectuur voor de lezer.

Coward's war is geen oorlogsrelaas van een lafaard geworden; het overstijgt zijn eigen anekdotiek en tilt het relaas van een enkeling op tot een hommage aan de menselijke scherpste, observatievaardigheid en overlevingszin in oorlogstijd tout court. Deze verlate ontdekking, een in meer dan een opzicht inspirerend boek als dit, had zich enkel met dit herdenkingsjaar een betere timing kunnen wensen. (C.S.)

Tim Machin (ed.), "Coward's War" – The Diaries of Private George H. Coward – Somerset Light Infantry and Royal Engineers. An "Old Contemptible's view of the Great War. Leicester (Matador).

Neues vom Oberkommando

Tussen 1914 en 1918 herbergde Tielt het militaire hoofdkwartier van het vierde Duitse leger, het AOK IV, onder de leiding van hertog Albrecht von Württemberg (1914-1917) en ridder Friedrich Sixt von Arnim (1917-1918). De stad waar het bevel tot het gebruik van gas van uitging, was ook hoofdplaats van het Sperrgebiet ten westen van de Schelde. Zowat de hele Duitse adel kwam er op bezoek. Het waren niet de nederigste stulpjes die de heren van stand zich toe-eigenden en dat kan aan de hand van de nieuwe wandelgids "Thielt 1914-1918. Strategische hoogte voor hertogen en prinses" van auteur Jan Vandermeulen ter plekke geconstateerd worden. Een kernparkoers met voor wie nog meer details wil, drie aansluitende lussen, leidt langs de verschillende locaties die in die tijd een rol van betekenis speelden. Het verhaal van de 12.000 inwoners die de aanwezigheid van 5.500 Duitse militairen erbij moesten nemen, komt tot leven via getuigenissen, uittreksels van brieven en boekfragmenten. Deze publicatie, een boeiend tijdsdocument geïllustreerd met sprekend fotomateriaal, verdiende echter zeker een betere presentatie. (F.R.)

Thielt 1914-1918 Strategische hoogte voor hertogen en prinses. Jan Vandermeulen. Heemkundige Kring "De Roede van Tielt", 2008. Contactadres: Ph. Degryse, Stoktmolenstraat 32, bus 3, 8700 Tielt

Le combat

Het eindoffensief in Vlaanderen bereikt op 17 en 18 oktober 1918 Meulebeke. Franse troepen, onder hen ook Tirailleurs Sénégalais, leveren slag in de weiden en kouters rond Marialoop... Naar aanleiding van het project "Le Combat de Marialoop" schreef Frank Develtere het gelijknamige boek. Stukken over dodenzorg en dodenlijsten vormen een aanvulling bij de kern van het werk: een minutieuze dag na dag reconstructie van de vijf dagen oorlogsgeweld tussen 15 en 19 oktober in de ruime omgeving van Meulebeke en de persoonlijke verhalen en getuigenissen van burgers en soldaten. Met het oorlogsdagboek van Gustave Vuylsteke dat in 2000 bij de heemkundige kring "De Roede van Tielt" verscheen, kon informatie uit de eerste hand worden aangeboord. Meer over deze rijk geïllustreerde en aantrekkelijk uitgegeven publicatie bij de auteur: frank.develtere@fulladsl.be. (F.R.)

Le combat de Marialoop: verhalen tussen burgers en soldaten / eindoffensief oktober 1918. Frank Develtere. ISBN 978-90-803581-9-5

Mijn autoreis naar de Eerste Wereldoorlog

Tom Boudewijns, een Nederlandse ondernemer (organisator van motor- en autotochten/reizen), schreef op basis van zijn reiservaringen 2 boeken die ofwel de motorrijder ofwel de automobilist kunnen bekoren. In de boeken vind je gedetailleerde routebeschrijvingen, uitgebreide informatie over Wereldoorlog I, tips en overnachtingsmogelijkheden. De boeken bevatten een cd-rom met gps-bestanden, geschikt voor Garmin of TomTom. (P.B.)

Mijn autoreis naar de Eerste Wereldoorlog – Mijn motorreis naar de Eerste Wereldoorlog. Tom Boudewijns. www.tomboudewijns.nl

HERB HARLEY

ITS NO MILK & HONEY OVER THERE, I TELL YOU.

Moeten we meer doen: oude koeien uit de sloot halen..., meer nog, dit spreekwoord moet in ere hersteld worden en we moeten die oude koeien wèl uit de sloot gaan halen... Qua levenswijsheden en geschiedenis moeten oude koeien hun weerga niet kennen...

Om maar te zeggen dat deze lijnen het vervolg zijn op eerder in deze onvolprezen VIFF-Flash verschenen artikels rond zomaar een Australische soldaat, genaamd Herbert William Harley.

Omdat er op niets zo snel patatten wordt geschild als op de gisteren-kranten (maar niet op de Flash natuurlijk), en omdat ons collectief geheugen nu eenmaal een zeef wordt, geven we nog even een inleiding en een stand van zaken mee in de zoektocht naar Herbert William Harley.

Omdat ik als milicien patatten moest rapen in Mesen bij boer Hoorne naast wiens boerderij Messiness Ridge Cemetery lag en ligt, kwam ik in 1974 te weten dat koning Albert I niet alleen de Eerste Wereldoorlog had gewonnen door via Cogghe en Goethals de sluisen van de IJzer te openen... Toch was het meer dan verrassend te zien dat er Australiers en Nieuw-Zeelanders naar de Westhoek gekomen waren om er te sneuvelen... Einde deel I.

Deel II: toen de nog frêle VIFF-ers het sublieme idee opperden om op 'zijn' (later ook 'haar') sterfdag een 'iemand' uit de grote oorlog te herdenken, wou ik best wel ook zo'n remembrance organiseren. Terug naar Mesen, terug naar Messines Ridge, beloofde ik mezelf en de VIFF-vrienden een remembrance rond een soldaat die gestorven was op 3 juli..., mijn geboortedag.... En ja, hij lag er....

Hij heette Herbert William Harley...

Ik zag zijn steen staan, rechts derde rij, derde of vierde steen als je de begraafplaats binnenkomt... Ene Harley, een Australiër... 86 jaar dood..., 86 jaar gestorven, gecrepeerd niet ver van de Gapaard (hallo Australië..., de Gapaard....) maar oef, gelukkig wel voor de juiste en de nobele zaak..., ja toch....?

Door een simpel toeval genaamd 3 juli, is hij, Herbert William Harley minder 'steen' dan toen, dan in 2002, tenminste toch in Vlaanderen. Sedertdien duiken er weer foto's van hem op, wordt er opnieuw over Herb gesproken, ook 'down under'. Een oud vervelend slaapverwekkend - daar gaat onze oude tante weer - verhaal over een oud-nonkel die tijdens Wereldoorlog I, ergens, I don't know where, sneuvelde..., werd, al zeggen we het zelf, opnieuw 'levende historie' bij jonge Aussies uit New South Wales... Anzac-day was voor hen, sedert ze wisten dat uncle Herb had meegedaan, niet meer dat verplichte 11-november nummertje..., het was net iets meer...

Deel III: op 3 juli 2003 herdachten we Herbert William Harley op Messiness Ridge Cemetery en dit op basis van zijn militaire gegevens. Het feit dat de Last Post voor hem, speciaal voor hem, werd gespeeld, op de dag dat ik 50 jaar werd op die plaats waar ik de echte geschiedenis van 14-18 leerde kennen, het had wel wat...

Herdenken deden we hem toen dus alleen op basis van 'militaire' gegevens, van zijn militair dossier. We wisten alles over lengte, breedte, littekens, straffen (het waren er niet veel), ontscheping, opleidingskampen en bijna alles over de omstandigheden van zijn sneuvelen tot op de juiste vierkante meter toe maar er ontbrak nog iets...

Deel IV: dat ontbrekende werd ingevuld toen we een berichtje kregen dat er echt

wel familie van onze Harley op zoek was geweest naar gegevens van hem. De dochter van zijn jongste zuster wist nog altijd welk effect de aankondiging van Herberts dood in de familie teweegbracht en ze schreef het mij...

En we kregen foto's: Herbert was een coureur, een Mc Ewen avant la lettre, hij was een deel van een groepsfoto van een toffe hechte zeer grote Harley-familie... een gezicht, maar ook de familie... Wendy Goldmith, dochter van Herb's jongste zuster Nell (geboren in 1905) schreef me op 6 februari 2004...

Yes I am indeed a relative of Herbert William Harley....

My mum was 14yrs old when Herb went to war. Mum told us often how she knitted him socks and scarves to keep him warm.

Herb came from a large and loving family. My mum rememberend the day clearly, the priest from the local catholic church came to give her parents the devastating news that their son Herb had been killed serving his country.

We dachten toen dat we alles te weten waren gekomen over onze soldaat..., over die 'just one soldier'.... En toen kregen we een brief, en die bevatte een brief... Een brief van Herb die hij schreef naar zijn zuster Flo... De brief was 'herontdekt' en was van een oud stukje papier veranderd in een waardevol familiestuk...

Herb schreef de brief op 10 november 1916 toen hij in Engeland het allerbeste over oorlogvoeren onder de knie ging krijgen en nog geen frontervaring had....

Het is niet meer of niet minder dan wat een Australische soldaat schreef naar zijn zus Flo en haar man Alfred Hollyman..., en het woord dat meest gebruikt voorkomt, is 'mum'...

Herb Harley (vervolg)

Lark Hill Salisbury Plains
England

nov. 10t 1916

My dear Sister & Brother

Just a few lines hoping it will find you Alf & kiddies in the best of health. I have a bit of a cold myself I'm..... neezer. I had a weeks holiday with it but..... again. Its good weather here Flo for colds always raining and damn cold. We hav'nt struck any snow yet but plenty of sleet. Well Flo your letters must be on the unlucky side I hav'nt had one from you yet over here neither from Don or Kate (1). I've got about twenty from Mum I had one from her the other day also one from olde Harri I also got a bundle of stars (2) I never miss getting them and a bow of things form Mum tobacco cigarettes socks & another they were well appreciated I tell you. They are bosker socks Mum said they're the first ones she ever made. One pair was for Vernie Greaves (3) he was pleased with them he says there's no one like Mum... This is the second parcel I've had from home the first one had a pair of socks & cigarettes. I suppose you've heard of the Arabia getting torpedoed the other day in the Mediteranean she left Sydney on the 30th Sept. There was a big mail also parcels went down I suppose a few of mine is there. The letter I had from Mum the other day was the first answer to letters I wrote from England she had Park Hill instead of Lark Hill on the envelope. It shows that she received my first letter I wrote from here I wrote the night we landed here I remember making the mistake I was'nt sure of the name. We'll be leaving here in the course of a few days Flo some of our heavy stuff have gone now to France. I don't know whether we'll be going straight into the firing line I'm pleased we've got a move on we are all tired of England now especially Salisbury Plains. I am in the Lewis Gun section now I got transferred J Harley @ Bill Surtees (4) from Lismore is in it they helped to get me into it. I like

it better than the Infantry we have easier times here especially. The Lewis Gun we'll be using in the firing line I like her to shott out of no kick & you can rattle 700 to 800 shots off in a minute there's six of us to a gun we also have revolvers. I've been in London three times Flo. I hav'nt been over to see Alf's people since (5) .). I guess you's were surprised at me ----- --tking them. I am sending you a Xmas card Flo in this letter I think you ought to get it in time. What do you think of my girl I got snapped with in London Flo I sent one to Mum she thinks she's a cert to go back with me I will have to be very lucky. There's some characters of girls you can dissappoint them----- times they'll still turn up. I will close now Flo with ----- love to yourself Alf @ kiddies. Herb xxxxxxx

Flo since writing your letter we had a mail from Australia I got five letters but none from you worse luck. I don't know how it is I cant get any from you Don or Kate I believe it's a fina big boy of Kates (6)) I had one letter from Mum one from Hanna & Walter (7) a nice little card from Dad also one the same form Mary (8) & a letter from the Bay (9) I scored very well Mum was telling me Alf is in the hospital also young Allan (10) had the measles poor little devil I pity him. Its hard luck Flo just after shifting I hope this letter wild find you all well

Love from Herb

I am adressing this in care of Murwillubah post office Flo that's where Mum said you are living the other letters I put in care of Mum Bungalow (11) Vernie is at his old job boor repairing nearly ever since we've been her I thought they were still going to keep on here when we left but he told me today they are going with us. I belive the too Kates (12) have not been too good lately Mum was telling me. I hope they are all o.K. again. Don't expect too many letters Flo when I leave here I don't suppose I'll get much time to write in France our hands will be pretty

full I'll drop Mum a line whenever I get the chance. The river boys have been getting a rough time lately in France I see by the papers. Its no milk & honey over there I tell you. I will close once more Flo wishing yourself & Alf a merry Xmas & Happy New Year.

From your loving brother Herb
xxxxxx

Om maar te zeggen...., elke steen heeft hèt verhaal..., en dat van Herbert William Harley is een levendig...

(JVD)

1. Broer Donald Harley (geboren 1887) en zus Catherine (Kate) Atkin (geboren 1885).
2. Northern Stars: de lokale krant van Lismore, de geboortestad van Herb.
3. Een vriend van Herb uit Lismore die op 27 september 1915 vrijwilliger werd en in 1919 terugkeerde naar Australië.
4. Ook een Lismore-vriend van Herb. Geboren in Schotland, vrijwilliger geworden op 3 december 1915 en gestorven in Frankrijk op 6 april 1918.
5. Schoonbroer Alfred Hollyman was Brits. Herb ging zijn familie bezoeken toen hij in opleiding was.
6. Zus Kate kreeg een tweede zoon in augustus 1916.
7. Zuster Hannah (geboren 1884) en broer Walter (geboren 1889) – de Harley's hadden 8 kinderen.
8. Zou een tante kunnen zijn, of een vriendin.
9. Een andere zuster Matilda (1897) – Tilly Corcoran woonde in Byron Bay.
10. Allan Hollyman is de tweejarige zoon van Flo - de zus aan wie de brief geschreven werd.
11. Een stadje 25 kilometer van Lismore waar de ouders van Herbert, Mary en Joseph ongeveer 2 jaar leefden.
12. De twee Kates zijn Herb's zuster Kate Atkin (geboren 1885) en zijn schoonzus Kate Harley die trouwde met boer Donald (geboren 1887). Ja, de vrouwen veranderden van naam toen ze trouwden...

Drie vragen bij “DEN GROOTEN OORLOG”

In deze dagen staat het goed wat achteruit te kijken en in ouderwetse termen mee te spreken. Dit laatste brengt wat vragen aan.

1. Was het een GROTE oorlog?

In Frankrijk hadden ze het over la grande guerre. Dit was om een onderscheid te maken in de talrijke oorlogen waarin la douce France gewikkeld was, o.a. de Krimoorlog (1854-1856) en de Frans-Pruisische oorlog (1870-1871).

In België werd dit makkelijk de grote oorlog. Hier moest nochtans geen onderscheid gemaakt worden want het neutrale land leefde sinds 1839 in vrede. Er was alleen een beperkte Franse inval op 28-29 maart 1848 bij Risquons-Tout (Moeskroen) en later een mobilisatie van 15 juli 1870 tot 5 maart 1871.

De Duitse inval in augustus 1914 was voor de Belgen het begin van DE oorlog, de enige sinds mensenheugenis. Later begrepen ze dat het een wereldoorlog werd.

2. Was het DEN oorlog? (Met een –N)

Tot in 1946 moesten we de buigingsuitgangen in acht nemen. Daarvoor werden we op de naamvallen gewezen: nominatief, accusatief, genitief en datief. Altijd herhaalden we AMEN, niet alleen aan het einde van de talrijke gebeden maar ook als regel: Accusatief Mannelijk Enkelvoud met N
Zo schreven we bedachtzaam:
Ze zag den Franschen soldaat. (lijdend voorwerp)

Ze gaf dien armen man een glas.
(meewerkend voorwerp)

We hielden van onzen vriend.
(voorzetselvoorwerp)

Ze werd door den officier bepraat.
(handelend voorwerp)

Dat was in den oorlog. (bijwoordelijke bepaling)

Onder de regering van Albert, onzen koning. (bijstelling)

Bij een nominatief (b.v. als onderwerp) hadden we minder problemen maar we hadden de goede gewoonte ons af te vragen of een woord mannelijk of vrouwelijk was. In die tijd wezen ze ons niet op het verschil in de geslachten van de wezens rondom ons maar we moesten weten dat een berg en een jaargetijde mannelijk waren (op den berg, in den winter en den zomer, maar, in de lente) en een stad vrouwelijk (de stad met haar inwoners).

3. Waarom GROOTE oorlog? (met dubbele O)

De lange klinkers E en O in een open lettergreep werden vroeger veelal met twee letters geschreven: de kasteelen van de bondgenooten. Er was soms een onderscheid: STENEN (werkwoord: zuchten) en STEENEN (meervoud van steen, andere uitspraak in het dialect), KOLEN (in een hok) en KOOLEN (in de tuin, andere uitspraak in het dialect)
Na de zomervakantie 1946 mochten we in onze boeken veel E's en O's schrappen, ook veel CH's waar die niet uitgesproken werden. De Vlaamsche mensen aten geen visch meer. Met dezelfde ijver schraptten we talloze buigingsuitgangen van lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden.

De tekst op de stenen plaat vooraan een Britse militaire begraafplaats is een schoolvoorbeeld van onze jeugdspelling:

“De Belgische bevolking schonk dezen grond als eeuwig durende rustplaats der helden uit de verbondene legers gesneuveld tydens den wereldoorlog 1914-1918 en wier gedachtenis wy hier eeren.” (De Y in plaats van IJ is een toemaatje.)

Roger V. Verbeke.

TERUGBLIK / KORT

3 oktober 2008: boekvoorstelling “Honger. Een geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog” door Rick Blom (conferentiezaal, Stadhuis Ieper)

11 oktober 2008: de VIFF-daguitstap naar de Forten van Luik vindt helaas niet plaats wegens gebrek aan belangstelling. Wij bedanken VIFF-bestuurslid Mark Verkest voor de uitstekende voorbereiding.

26 oktober 2008: viering 50ste verjaardag Ieperse Dienst voor Toerisme en 10de verjaardag van het In Flanders Fields Museum met o.a. totaalspektakel rondom de integrale lezing van Louis Paul Boons “Mijn kleine oorlog” (Koninklijke Zaal, Lakenhallen Ieper)

27 oktober 2008: Remembrance voor H. H. Prince Maurice of Battenberg, 1st Bn. King's Royal Rifle Corps (door VIFF-bestuurslid Michel Vansuyt, Stedelijke begraafplaats Ieper)

6 november 2008: presentatie van de bibliofiele editie van de dichtbundel “Onder den hiel – Gedichten over de Groote Oorlog” van Filip De Pillecyn, met illustraties door Karel Lauwers (conferentiezaal, Stadhuis Ieper)

10 november 2008: Elfnovemberlezing in het Vlaams Parlement door Dr. Tadatoshi Akiba, burgemeester van Hiroshima (Japan) en voorzitter van de internationale vereniging “Mayors for Peace”

13 december 2008: VIFF-daguitstap naar Londen met bijwonen voorstelling “War Horse” (Michael Morpurgo) in het National Theatre

EEN PISTOOL IN HET MUSEUM

10 jaar In Flanders Fields Museum

Op 26 oktober 2008 vond in de Ieperse Stadsschouwburg een academische zitting plaats naar aanleiding van 50 jaar Dienst voor Toerisme Ieper en 10 jaar In Flanders Fields Museum.

Luc Devoldere, afgevaardigd-bestuurder en hoofdredacteur van de vzw "Ons Erfdeel" (Vlaams-Nederlandse vereniging die de culturele samenwerking tussen de Nederlandsprekenden wil bevorderen en de cultuur van Vlaanderen en Nederland in het buitenland bekend maken) gaf er een toespraak. Wij drukken ze integraal in de VIFF-Flash af. We vinden deze bijdrage namelijk een aanleiding om ook u aan te zetten over "de oorlogsherinnering" na te denken: deelt u de mening van de spreker? Is het tijd om een streep te trekken onder de herinnering aan de Grote Oorlog? Moeten er weer meer pistolen in het IFFM? In de volgende VIFF-Flash nemen we dan heel graag uw bijdrage (hoe kort ook) met veel genoegen op. U kan reageren via flash@vriendeninflandersfields.be

De moeder van alle oorlogsmusea, het Imperial War Museum in Londen, opgericht in 1917, toont sinds kort het pistool van Belgische makelij waarmee Gavrilo Prinzip in 1914 in Sarajevo de aartshertog Ferdinand en zijn eega doodschoot. Het dook in 2004 op in een Oostenrijks jezuitenhuis. Probeert u zich dat voorwerp voor te stellen in een vitrinekast: de kogels die uit dit verroeste wapen werden afgevuurd, hebben via een kettingreactie, die iedereen zag ontrollen (Every intelligent person in the world knew that disaster was impending and knew no way to avoid it.' (H.G. Wells)), geleid tot de dood van enkele miljoenen mensen. Wat zou een museumdirecteur niet willen geven om dit pistool in zijn collectie te hebben? En ernaast de bebloede tuniek van de aartshertog zelf? En toch: wat is het voorwerp in de vitrinekast zonder de parafraze, de commentaar, de duiding van de context.

Een museum brengt ons vandaag samen. Musea. De futuristen wilden ze afschaffen omdat ze de toekomst blokkeerden en het leven zelf stremden. Is dat zo? Musea bewaren en tonen. Maar voor je het weet, is de werkelijkheid die erin getoond

wordt, gemusealiseerd, gemummificeerd, gefossiliseerd. Hoe ontsnapt het museum aan het mausoleum, aan de sarcofaag? Dat is de kwestie.

Musea hebben een ideologie, of legitimeren er één: het Afrikamuseum in Tervuren legitimeert het Belgische kolonialisme. Sommigen beweren dat men het onder een stolp zou moeten zetten, om te tonen wat dat kolonialisme ooit is geweest, om te tonen hoe men ooit heeft gekeken naar de gekoloniseerde. Oorlogsmusea hebben ook een ideologie. Het Imperial War Museum viert het onverstoerbare Empire, zoals een Britse begraafplaats dat doet: door zijn gemillimeterd gras, zijn onberispelijk wit. Some corner of a foreign field that is for ever England (Rupert Brooke). De IJzertoren in Diksmuide wil de oorlog tonen en tot vrede oproepen. Maar het wil ook de Vlaamse ontvoeringsstrijd laten zien. Dat is wellicht te veel voor één monument dat ook museum wil zijn. Ook dit museum, en ik citeer uit een folder: "wil een oorlogsmuseum zijn met een vredesboodschap. Het wil zijn bezoekers confronteren met het verleden, maar ook met het heden". Komt hier niet de geschiedenis als Magistra Vitae om de hoek kijken? Als leerschool voor het leven en het heden. Toch is leren over Auschwitz niet hetzelfde als leren uit Auschwitz. En men kan zich blijven afvragen in welke mate een oorlogsmuseum een ethische boodschap moet meegeven: moraliseren of niet? Dat is de kwestie.

Oorlogsmusea tonen grosso modo objecten en beelden. De objecten zijn de bekende militaria in alle formaten en soorten, zeg maar helmen, wapens en uniformen. De beelden zijn gestolde beelden (tekeningen, schilderijen, foto's sinds het midden van de negentiende eeuw) en bewegende beelden sinds het begin van de twintigste. De schaarse filmbeelden van de Grote Oorlog werken verslavend maar blijven de echte oorlog vanop een afstand tonen, "vanop de rug". Men ziet soldaten "over the top" gaan en verdwijnen in een grijze rook. De meeste beelden tonen dus het voor en na. Maar in hun indirectheid zijn die beelden vaak het suggestiefst. Beelden die me bijblijven zijn beelden

van herdenkingen met wierookzwaaiende prelaten en verlegen, jonge, zwaar gedecoreerde vrouwen die hun mannen vervangen. Of die huiveringwekkende beelden van ex-soldaten - ontregeld, menselijk wrakhout - in een psychiatrisch hospitaal. Gezien in het Historial de la Grande Guerre in Péronne. Het meest beklievende beeld dat ik ooit zag was een rij Duitse gevangenen die door een loopgraaf voorbijschokken: even wachten, poseren voor de camera, en dan weer opgejaagd door een poilu. Eén Duitser kijkt kwijlend en opgelucht omhoog in de lens: het is voorbij en ik leef! Wat kan mij nog gebeuren? En dan zijn er nog de films die later over de oorlog zijn gemaakt en het beeld ervan blijven bepalen: All Quiet on the Western Front (1930), La Grande Illusion (1936), Paths of Glory (1957).

Oorlogsmusea tonen die objecten en beelden. Maar ze parafaseren ze ook, ze geven commentaar: leveren de bijschriften zeg maar. Daarnaast verschaffen sommige musea – IFF is er één van – getuigenissen en vertellen ze verhalen. Si vis pacem, para bellum (als je vrede wil, bereid dan oorlog voor) wordt hier omgebouwd tot Si vis pacem, narra bellum (als je vrede wil, vertel dan over oorlog). Oorlogsmusea reconstrueren ook. Welk museum van de Grote Oorlog – met uitzondering van dit – heeft intussen geen dug-outs of loopgraven nagebouwd? Van reconstructie naar installatie is het dan maar een kleine stap meer. De kuilen die in de parketvloer zijn uitgespaard in het Historial de la Grande Guerre in Péronne b.v. In die kuilen krijgen de uitgespreide uniformen en bijgeplaatste gebruiksvoorwerpen iets kwetsbaars en heel fysieks - een indruk die je nooit krijgt bij de vele tableaux vivants met aangeklede poppen in uitgewerkte decors waarmee zovele oorlogsmusea uitpakken. Je kijkt als het ware van boven neer in graven, maar ook in loopgraven. De kleren en voorwerpen verwijzen naar een leven dat ze net nog gehad hebben, naar lichamen die ze pas nog gedragen hebben of aangeraakt. Het is sterk en mooi. Terwijl je in het museum in Ieper het rauwe gedicht van Wilfred Owen, Dulce et decorum est over een gasaanval hoort én leest, stijgt de rook in vier groen

EEN PISTOOL IN HET MUSEUM (vervolg)

oplichtende plexiglasen kolommen waarin gasmaskers grijnzen. Het is niet de enige "installatie" in het In Flanders Fields Museum. Elders zitten vier soldaten uit verschillende legers geschaard rond het veldtheestel van generaal Haig, de opperbevelhebber van het Britse leger (een voorwerp uit de oude collectie dat hier in een allegorische context een nieuw leven krijgt): zij moeten het einde van de "picknick" verbeelden waarop de oorlog in 1914 nog leek.

Het koninginnenstuk van de "installaties" is een evocatie van het niemandsland in de slag bij Passendale, compleet met klank- en lichtspel en rookontwikkeling. Eén bedenking hierbij.

Voor je het weet, zit je met deze installaties ook in de valkuil van de esthetisering, de kunst.

Zo vind ik de site in dit museum gewijd aan het medische oplapwerk tijdens de oorlog veel navranter. De sober gedebiteerde getuigenissen (in vier talen nagespeeld door acteurs) van verpleegsters, dokters en Rode Kruis-officieren maken de horreur van verminkt vlees heel tastbaar.

Er is bij de oprichting van dit museum in 1998 duidelijk nagedacht over een concept, en er is van de nood een deugd gemaakt: omdat de voorwerpencollectie niet indrukwekkend was, zou men verhalen vertellen en getuigenissen afleggen. Met moderne, "interactieve" technieken zou men het verleden oproepen, de geschiedenis van de "gewone mens" in de oorlog vertellen en op emoties mikken. Stemmen van kunstenaars kregen een speciale plaats in het museum. Een echte "artist in residence" laat zijn spoor en zijn commentaar achter over de oorlog.

In Flanders Fields blijft een aandachtige toeschouwer én lezer vragen. Het is een vredesmuseum dat, aan alle oorlogen gewijd, er één uitkiest en op de kaart legt: het methodisch verwoeste Ieper als perfect pars pro toto. Het blijft geworteld in de streek, maar is nergens provinciaal, al is het maar omdat je er constant vier talen hoort en leest. Het is een museum dat je zelf samenstelt: het is dus eclectisch en postmodern in de zin dat de grote verhalen er vervangen zijn door ontelbare kleine. Het Londons bureau,

gespecialiseerd in museumontwerpen, tentoonstellingen en bezoekersattracties, dat tekende voor het concept, heeft vooral gemikt op jongeren. Snuffjes en moderne technologie zijn voor hen bestemd. Maar het blijft de vraag of die niet juist snel verouderen. Soms trotseert een ouderwetse museumaanpak die het verleden duidelijk "verleden" laat, langer de tand des tijds. Als ik iets vrees, dan is het juist dat de meeste bezoekers zich in een half uur door de Lakenhallen zappen. En dat is jammer, want het loont de moeite de over elkaar tuimelende stemmen, flarden, beelden, citaten en kreten tot zich te laten doordringen, te gaan zitten voor de indringende getuigenissen.

Ik moet ook iets zeggen over de herinneringsindustrie. Meer dan tachtig jaar geleden werd in West-Vlaanderen, Artesië, Picardië enz. de aarde vier jaar lang op een nooit geziene manier omgewoeld. Voor het eerst werd er niet op mensen maar op ruimtes geschoten om het met Ernst Jünger te zeggen, methodisch en onophoudend in een gigantische materiaalslag. Begraafplaatsen, monumenten, sites, gedenktekens en musea houden er vandaag de herinnering van in stand. Er is geld te verdienen aan die herinnering. Battlefields Tours-reisbureaus, gespecialiseerd in bezoeken aan slagvelden, bestaan al sinds 1919, zoals een foto van de Ieperse fotograaf Anthony bewijst: op de kapotgeschoten markt in Ieper prijkt een bus met Excursions to the Battlefields op zijn flank. Vandaag staan bestelbusjes van Salient Tours op dezelfde markt. Of hoe ramptoerisme slagveldtoerisme is geworden, en uiteindelijk cultuurtoerisme: alles ingebed in een economische strategie van een streek.

En de industrie werkt: we zien het aan de op en af rijdende bussen waarin Britse schoolkinderen worden aangevoerd, gegidst door ontroerde leraressen, die komen kijken naar de modder waarin de grandeur van hun verdwenen Empire is verzopen. We zien het aan de (achter)kleinkinderen van oorlogsveteranen uit Australië die in huurauto's door Vlaanderen en Frankrijk hossen, op zoek naar een naam op een zerk.

We merken het aan de tewerkgestelde

sluiswachters van de oorlog: de militaire historici, de pacifisten, de nationalisten, de brocanteurs, de bricoleurs, de wapenliefhebbers, de zielenbegeleiders, de diggers, de believers en disbelievers. Herinneringen zijn nooit neutraal. Herdenkingen nog minder. En dan heb ik het nog niet gehad over het zich verontschuldigen tegenover het verleden. De Duitse president Herzog vroeg zich enkele jaren geleden naar aanleiding van de herdenking van Kristallnacht (9/11/1938) af of Duitsland de "juiste vormen van herinnering" al had gevonden. Bestaat dat: de "juiste" vorm van herinneren? Chirac en Jospin waren het oneens over "juiste" vormen van herinnering bij het al dan niet rehabiliteren van de muiters van Chemin des Dames. De vormen van herinneren veranderen. De onze is al niet meer die van de schaarse ooggetuigen, die inderdaad heel oud zijn geworden terwijl hun makers eeuwig jong zijn gebleven, zoals Laurence Binyon wist: They shall grow not old, as we that are left grow old. Hun vorm van herinneren is binnenkort, is eigenlijk al verdwenen. De onze blijft over, anders, abstracter, leger. Want als de laatste veteraan van de Grote Oorlog is gestorven, zal die oorlog definitief deel uitmaken van de grote geschiedenis: dat wat echt voorbij is, zoals de oorlogen van Napoleon voorbij zijn.

Onder de Menenpoort in Ieper zaten op 11 november 1998, in rolstoelen ineengezakt en warm ingeduffeld, nog enkele oorlogsveteranen. Deze honderdjarigen detoneerden onder het vlekkeloze monument: ze waren ... te levend, en te dood. Het monument is net zoals de begraafplaatsen en gedenktekens, abstract geworden, en als abstractum wordt het esthetisch beleefd. Het verdraagt hen niet, het verdraagt alleen de ingehakte namen, these intolerably nameless names (Sassoon), die als lege hulzen voor altijd blijven bestaan. Toch worden nog dagelijks materiële en menselijke resten van de Materialschlacht bovengehaald. En de laatste krijgen nog altijd een begrafenis en dezelfde zerk als hun brothers in arms. Dat is opmerkelijk. De dood wordt minutieus en met hardnekkigheid bijgehouden in voortaan digitale archieven en op gemillimeterde begraafplaatsen.

EEN PISTOOL IN HET MUSEUM (vervolg)

Toen ik ooit in een brief aan de Commonwealth War Graves Commission, na de obligate uiting van bewondering voor haar volgehouden inspanningen om begraafplaatsen en gedenktekens kraaknet te houden, vroeg of ze van plan waren dit te blijven doen, kreeg ik als antwoord: "It is a great encouragement to the Commission's staff to see that their work is appreciated and I hope that you will be reassured to know that we will continue to maintain the cemeteries and memorials in perpetuity."

In perpetuity. Voor eeuwig dus. Is het niet de eerste keer in de geschiedenis dat men zegt: voor altijd? Zal dat wel zo zijn? En is het wel goed dat het zo is? Moet men op een bepaald ogenblik ook niet vergeten, een streep trekken onder dat verleden?

Huizinga heeft ooit geschreven over de "historische sensatie": de onmiddellijke, niet bemiddelde ervaring van het verleden: "wie es eigentlich gewesen". Die sensatie kan men niet organiseren, laat staan opleggen (in de trant van: "U voelt de angst van de frontsoldaten. U ruikt chloor- en mosterdgas. U ziet en wandelt in echte authentieke loopgrachten" - ik citeer uit een foldertje van de IJzertoren): de "historische sensatie" overkomt ons.

Ik heb de begraafplaatsen gezien, de Britse, de Duitse, de Franse, de Belgische; de bric à brac musea, roestend staal en zompige loopgraven; de haas die wegspringt op de Duitse begraafplaats in Menen en een krans omverloopt; de jachtbommenwerpers die overscheuren in Thiepval tussen twee

bodemloze stiltes; Lochnagar Crater, bij La Boisselle op de weg van Albert naar Péronne, een krater van bijna honderd meter doorsnede en meer dan twintig meter diep, geslagen bij de grootste mijnexplosie van het westelijk front die op 1 juli 1916 plaats vond om 7.28 en de slag aan de Somme inleidde.

Maar de historische sensatie, het gevoel rechtstreeks oog in oog te staan met het verleden heb ik gehad, vastgekluiserd aan de stereoscopen van Notre Dame de Lorette en het Hill 62 museum in Zillebeke. Daar heb je, met de hand aan de draaiknop, de onopgesmukte oorlog, de gestolde grimassen, de oorverdovende stilte van een gefixeerde, voorbij wereld. Door de illusie van diepgang sta je als het ware zelf in de loopgraaf. De patine van deze platen roep ik dan maar uit tot de kleur van de oorlog (iets tussen oker en modder in), ook al heb ik die kleur nooit gezien. Wie die patine heeft gezien, hoeft het pistool van Sarajevo niet meer te gaan bekijken.

En voor dit museum dat tien jaar bestaat – dat is weinig en toch, in deze voorthollende tijden, veel – heb ik een paar adviezen. Blijf investeren in beelden, in verhalen en in studie. Vooral dat laatste is belangrijk. U hebt een indrukwekkende lijst van colloquia en publicaties achter de rug. Doe zo verder. Pas misschien het concept van de lieu de mémoire toe op de Eerste Wereldoorlog: een eigentijdse geschiedenis van die oorlog kan niet langer een (chronologisch geordend) verhaal van "positieve" realiteiten zijn, maar moet een geschiedenis van herinneringen aan deze voorgoed vervlogen realiteiten worden. En

een dergelijke geschiedenis – een "geschiedenis in de tweede graad" – dient zich te concentreren op de "plaatsen" waaraan deze herinneringen zich hechtten, de pleisterplaatsen van het geheugen. Deze "plaatsen" zijn niet noodzakelijk fysieke plaatsen. Het zijn eerder kristallisatiepunten die materieel en ideëel kunnen zijn, letterlijk en figuurlijk. Uiteindelijk gaat het er dan om de hedendaagse herinnering aan de Grote Oorlog te reconstrueren en de clichés van deze herinnering te analyseren. De klaproos is zo een lieu de mémoire, maar ook de Last Post, elke avond geblazen onder de Menenpoort; het vers van Laurence Binyon, For the Fallen, We will remember them dat ik in 1998 door een veteraan onder de Menenpoort ooit heb gedebiteerd gehoord: stram in de houding, hij had alleen op het einde een souffleur nodig; Gallant Little Belgium, ooit wereldwijd bewonderd én de wereld mobiliserend, is zo'n lieu de mémoire; It's a long way to Tipperary, over opgewekte wanhoop en de trouweloosheid van de betaalde soldatenliefde ook. Enzovoort.

En nog dit. Koester het herinneringslandschap dat rond deze stad uitwaaiert. Behoed het voor snelwegen, verkavelingen en industrieterreinen. Blijf woekeren met alle talen van de oorlog en dus van Europa. Blijf de literaire erfenis van de Grote Oorlog betrekken bij de voorstelling ervan. En verras dan met uw museum de wereld opnieuw in 2014, honderd jaar na een zomer die zwolg in euforie.

(L.D.)

MENTIONED IN DESPATCHES

4 september 2008 – *Ieper*: de Amerikaanse familie Spencer, die in Florida woont en in Brussel een zomerresidentie bezit, schenkt het Stedelijk Museum 3 werken uit WO I van kunstenaar Maurice Langaskens. Mevrouw Spencer over de schenking: "Hier horen deze werken thuis. Ieper is de habitat voor dit soort kunst. Wij schenken het met veel liefde omdat we weten dat Jan Dewilde (conservator stedelijke musea, n.v.d.r.) Langaskens uit de vergetelheid haalde en mijn

passie deelt." In 2003 wijdde het IFFM een tentoonstelling aan Maurice Langaskens.

4 september 2008 – *Toronto (Canada)*: première op het Internationaal Filmfestival van "Passchendaele", een langspeelfilm van Paul Gross. Sergeant Sgt. Michael Dunne wordt verliefd op een verpleegster terwijl hij voor verzorging in een ziekenhuis van Calgary ligt. De soldaat keert terug naar het front met de broer van zijn

liefje. Ze komen terecht in de slag om Passendale. Kostprijs van de film: \$ 20 miljoen.

www.passchendaelethemovie.com

11 september 2008 – *Wijtschate (Heuvelland)*: op het dorpsonthaalpunt van Wijtschate komt een kunstwerk in polyester gemaakt door de Koksijdse beeldhouwer Jan Dieusaert: "De Digger". Het zal een Engelse tunneler uitbeelden die diep onder de grond een gang aan het graven is onder de Duitse stellingen, die gelegen waren op de heuvelrug van Wijtschate-Mesen.

11 september 2008 – *Ieper*: Jean-Marie Bockel, de Franse staatssecretaris van Defensie en Oud-strijders, woont de teraardebestelling bij van de resten van een onbekende gesneuvelde Franse soldaat op de begraafplaats Saint-Charles de Potyze.

14 september 2008 – *Zonnebeke*: inhuldiging van een monument ter ere van Sergeant Henry Nicholas (Nieuw-Zeeland) die op 3 december 1917 het Victoria Cross verdiende tijdens een raid op de ruïnes van het (nu verdwenen) Polderhoekkasteel.

14 september 2008 – *Zondereigen (Baarle-Hertog)*: onthulling van de reconstructie van een stuk "Dodendraad", de tijdens W.O. I onder 2000 Volt staande grensversperring tussen het neutrale Nederland en het bezette België. De Dodendraad "moet aanzetten tot nadenken over hoe mensen indertijd gedwongen werden gescheiden van elkaar te leven. Zoals later de Berlijnse Muur heeft gedaan en tegenwoordig de muur tussen Palestijnen en Joden, de grensversperring tussen Mexico en de Verenigde Staten en de scheiding van Roma's in Tsjechië van de rest van de bevolking", aldus de burgemeester van Baarle-Hertog.

28 september 2008 – *Passendale (Zonnebeke)*: herdenking "90 jaar Eindoffensief 1918-2008". Voor het eerst namen de Belgen deel aan een omvangrijke operatie en breidden daartoe hun front uit tot aan de weg Ieper-Zonnebeke. In de daaropvolgende dagen werden de zwaarste gevechten opnieuw geleverd om het in 1917 berucht geworden dorp Passendale. Na de bloedige inname ervan door Belgische Grenadiers en Carabiniers ging het offensief verder in de richting van Moorslede en Roeselare. Tijdens het Eindoffensief telde het Belgisch leger ongeveer 30.000 slachtoffers, waaronder 3.400 gesneuvelden en een onbekend aantal doden door ziekte en verwondingen.

28 september 2008 – *Poperinge/ Langemark/Ieper*: de Britse oud-strijder Harry Patch (110) bezoekt opnieuw Talbot House te Poperinge en woont de Last Post in Ieper bij. Hij onthulde de dag voordien in Langemark een beeldje op de plaats waar hij destijds de Steenbeek overstak.

30 september 2008 – *Zonnebeke*: twee neven van de gesneuvelde en onlangs geïdentificeerde Australische soldaat George Storey (+ 30 september 1917) wonen de wijding van zijn grafsteen op Buttes New British Cemetery bij. Zijn stoffelijke resten werden twee jaar geleden gevonden bij graafwerken, samen met die van vier andere Australische soldaten.

30 september 2008 – *Londen (VK)*: de Britse oud-strijder Henry Allingham (112) signeert zijn boek "Kitchener's Last Volunteer". Het vertelt zijn levensgeschiedenis vanaf de indiensttreding in 1915 en zijn carrière bij het Royal Flying Corps (later RAF).

24 oktober 2008 – *Zonnebeke*: het Memorial Museum Passchendaele 1917 krijgt een erkenning als regionaal museum. In Vlaanderen zijn 53 musea erkend, waarvan 21 bij het regionale niveau. In de Westhoek zijn enkel het In Flanders Fields Museum (Ieper), 'Ter Duinen 1138' (Koksijde) en het Bakkerijmuseum (Veurne) regionaal of nationaal erkend. Tegen 2012 wil het Zonnebeekse gemeentebestuur de tentoonstellingsruimte verdubbelen. In de voormalige pastorie komt een nieuw documentatiecentrum.

9 november 2008 – *Wijtschate (Heuvelland)*: herdenkingsmanifestatie voor de inzet van het Indisch bataljon "57th Wild Rifles" op 23 oktober 1914 te Wijtschate. Van een compagnie bleven slechts 60 van de 140 soldaten over. Doordat een bevel tot terugtrekking niet werd ontvangen, waren er nog meer verliezen. Verscheidene officieren waren gedood, gewond of vermist. Bij de gewone soldaten telde men 192 doden of gewonden en 98 vermisten waarvan de meesten gesneuveld waren. Van de 750 manschappen die aan de strijd in de Salient begonnen, bleven er slechts 460 over.

11 november 2008: 90ste verjaardag van de Wapenstilstand. Talrijke herdenkingsmanifestaties in de Westhoek met veel mediabelangstelling. In Ieper ontvangt Sima Samar de Vredesprijs 2008. Ze staat aan het hoofd van de 'Afghanistan Independent Human Rights Commission' en verzet zich openlijk tegen de verplichte afzondering van vrouwen en tegen het dragen van een boerka.

Uw VIFF-bestuur wenst u een vrede- en vreugdevol 2009!

www.vriendeninlandersfields.be - info@vriendeninlandersfields.be

Vrienden In Flanders Fields Museum